

He a te mafai, ke fehoahoani atu ai na Vaega tau Aganuku?

Social Cohesion Guide for the Culture Sector

Amanakia kui mai inā ata tuhi, fakahalalaugā, tafaoga

Ko te tū ma aga e fiafia ia tagata ke fakatahi atu ki ei e aofia ai nā fakahalalala ma nā ata, aganuku ma tala fakaholopito, vēia ko na fakaaliāliga fakapihini i luga o te laupapa mālamalama, fakaalialigā hiva ma nā falematamata. Ko te mātauga a tagātā nuku ki te social cohesion, opotiaga ma fekehekehefakiga e kamata lava fatu mai i te ata tukufakatahi mai nā vāega agānuku kehekehe. Ko nā vāega e takiala e lātou te fatuga o te social cohesion ki te tukufakatahiga o te ata e atafia mai ai te kehekehega o tagata ma te kehekehe o nā ata e matau atu mo tagata kehekehe i luga o Aotearoa Niu Hila. Fatugātala i levolo kehekehe, kamata mai i nā ata movie ki nā nuhipepa, fakailoa mai i kinā he ata o na aganuku kehekehe ma fehoahoani ai foki ke ki he hokotagat mo tātou uma.

E kehekehe uma ki tātou kae ko tatou foki e fia galulue fakatahi, fiafia fakailoa o tātou kehekehega mā fakaāloālo ki iētahi tino i nā taimi e fekehekehe ai. E tāua lahi te vāega tenei auā e hē ko tagata uma e latou fakalogogia te lagona vēnei ko tēia ko, e mafai ke fai nā aga mahani pe talitonu ko te latou leo e lagonagia.

Ko tātou he fenua kua maualuga te tātou kehekehega ma ā tātou pihinihi e tautuagia te lahi o nā komiuniti kehekehe. Tātou hakilia ni auala ke fakalogo ai ki tētahi ma lagonagia ai tētahi. E fia fakatāmau tō matou fia mālamalama pea ki o tatou kehekehega ma fakamākeke ma ke gālule pea ki ni faiga ke mafai ke opotia ma fakalatalata ai tō taou galulue fakatahi.

Amanakiaga – hē ata vēhea

I he hōhaiete e nofo filemū o na tagata, e iloa tētahi tino e tētahi tino, keiloa ō tuākoi, e lagona te fakaāmanakia i loto o nā falefaigāuega, e lagona e ā tātou tamaiti ko latou e ōmamai i he komiuniti e fokotahi, mā tātou iloa pe olo ki fea kafai e manakomia e tātou te fehoahoani. E lagona ki tō tino e kē mafaia ke talanoa ki tagata e hē māhani talano kīei muamua, fakailoa mai kafai e kē lagona nā tino e tautātāla i ni tala e fakailoaga tagata, ne he kē matakū fakailoa pe koi koe, ko fea e hau ai koe, ma vehea au faifaiga. I taimi o ni fakalavelave tutupu e hēai he tino e tuku tiakia – e opotia ia tātou uma.

Faufauga kē atili lelei te amanakiagia – heā te kē mafaia fai

Ko heā la te tātou mafaia fai ki nā ata tuhi, fakahalalaugā, ma nā tafaoga, ke fehoahoani ai ki te tokalāhiga o na tino, tino faigālua, nā tino fakatau, na tino fakapatino ki ni fehoahoaniga, amanakia, fakatāua nā kehekehega, kaufakatahi, talitonu ki nā tahi tino ma lagona te fakaaloalo?

Amanakiagia, talitonugia ō iētahi

- hikihihi ki luga te tulaga ke opotia te fakaaogaaga o te initaneti, kei loto ai te ākoākoga e uiga ki nā vāega fakapopolegia ma te nofo haogalemu.
  - fakatāua ke totogi te puipuia o tau initaneti, taikole au tupe totogi, heai he tau o te kupega, laupepakupega e uiga ki nā ākoākoga ma fakamatalaga ki te tau e fetui ki te ola mālōlō o tagata.
- lukitau fakapatino ki nā vāega iēnā ma taumafai taofi mau ki nā tala a nā komiuniti
  - fakatāua te hokotaga o he tala fakaagai ki he komiuniti e matau te tali leleia mai e te komiuniti tenā.
- fakakaigōfie ai te ākoākoga ke fakaleleia ai te agavaka i te vāega o te aganuku ma te lukitau fakapātino ki nā vāega iēna ma nā faifaiga fakailoga tagata.
- hapoti, fakamautūga, ma nā galuega o na polokalame o nā ata ma

nā fakatūtūga e fakailoa maia nā fekau ki te teteke-fakailoga tagata.

- hapoti, fakamautūga, ma nā polokalame galulue e lukitau fakapatino ki nā vāega iēna ma te teteke ki nā mea tutupu mahani a nā fakatahiga.
- fakaolaola ma fai ni ata puke vitiō ka mafai fakaaogā ko nā pukegā-leo o nā mea taua mai te kāloā e fakaali mai ai na vāega nae mahani ai, ke mafai ai e nā tino hukehuke, nā tuhi tala, ma na tino ō Niu Hila ke fakailoa mia te huiga o te fakailoga tagata ma nā aganuku mahani.

Fakatāua te kehekehega, lagonagia na fakaaloōloga

- fakamālohilohi nā uiga lelei na faifaiga e fakatāua ai te hakahoa o nā kehekehega.
  - ke i ei ni koga pe ni faifaiga e fakamākeke ai te amanakia ma fakataikole ai te lagona e hē amanakia.
- ke fakamautinoa ke tokalahi ni tino kehekehe ke ākoākogia mai i nā ata tuhi ma fakahalalaugā mai atanuku kehekehe.
  - kaumi na takitaki o nā komiuniti pē fakatahi atu ki nā meafai a nā komiuniti mo nā tala o na komiuniti.

Lagonagia te lagona e hokotaga

- vili ma fakailoa atu nā vāega kehekehe i te tuhi ata ma te vāega o nā fakahālālāuga.
  - fakatutupu ni polokalame ke iloa atu e te komiuniti ke fakailoa atu ni vāega venei e hēai he totogi, ki nā ata tuhi na muhika pe ni galuega ke fakatutupu vēia ko te mataaga ki nā ata tuhi ma nā falematamata.
  - fakaatea ni avanoa mo ni fonotaga ma ni avanoa ke mafai fakaaoga fakatahi e nā komiuniti kulupu ma nā NGOs ke fai ai nā fakatahiga a nā kulupu, nā hui ma nā fonotaga fakaākoākoga.
  - kikila ke fōfō nā vāega e fakafaigātā ai mo iētahi tino ke fakatahi atu ki nā fakatahiga a nā tahi kulupu fakatakitakiga, kikila ki nā vāega e fakafaigāta ai nā tahi tino ke fakailoa mai ā lātou kailoa mai a lātou ata tuhi nā fakahalalaūga ma ke fakailoa atu ki nā NGOs ma nā kulupu a nā komiuniti e gālulue ma nā kulupu e hē tokalahi tona numela ke akoako pe vehea ona fakatokalahi te numela o nā tino e omamai ki nā māopoopoga.

- galulue fakatahi ma nā fakalāpotopotoga e galulue ma nā tino tutuli mā nā tino e faigatā ma heki latou lagona e uiga ki nā ata tuhi ma itūkaiga-fakahalalauga e fakaagai ki nā vāega uma iēnā.
- fakapelepele, fakaaloaloga, ma fakaolaola nā taonga mai te kāloā ma te taimi nei mo nā tupulaga o te lumanaki.
- manaia te ākoākoga agai ki te iloa ma te malamalaga ki te aganuku.
- vili ma fakailoa nā vāega kehekehe i nā tuhi ata ma nā avanoa fakahalalauga.
  - fakatutupu ni polokalame a te komiuniti e hē totogia ke fakailoa atu ni vāega venei ki nā ata tuhi na muhika pe ni iētahi vāega fakaalialigā vēia ko nā fakaalialigā ata tuhi, ma nā fale matamata.
  - ke iēi ni avanoa ke fai ai ni fonotaga a nā komiuniti e hēai he totogi, ma ni avanoa ke mafai fakaaoga fakatahi e nā komiuniti kulupu ma nā NGOs ke fai ai nā fakatahiga a nā kulupu, nā hui ma nā fonotaga fakaākoākoga.
- hapoti, fakamautuuga, nā galuega polokalame a nā tino e hē iloa ma hē lagona leo ma ke iloa atu ai foki nā komiuniti e hē tokalahi o na tagata. Fakatakitakiga, <https://pantograph-punch.com/categories/pacific-arts-legacy-project>
- hapoti talatuhi na muhika mai nā kulupu o nā komiuniti ma aganuku kehekehe.
- fakaolaolaga ma fakailoa mai ni ata-vitio ni vāega ke lipoti mai ai te kehekehega o na havaliga o te olaga ma te numela o tagata omamai o nā kulupu i te tala fakaholopito o Niu Hila mai te kamataga o te 1900s.
- kau mafai ai e nā huketala, tino hukehuke, tuhi tala, ki latou e tukufakatahi te ata ma nā tino Niu Hila ke hoko ma fakailoa mai nā vāega e tutuha ai ma kehekehe ai i nā mafuataga mahani ma ko latou kua mautū i luga o Aotearoa Niu Hila.
  - Ko te gagana Haina i luga o Aotearoa Niu Hila-ko he polokalame fakaaoua e fakaaogā ai te gagana ke fakailoa mai ai te kehekehega o nā vāega o te aganuku fokotahi i loto o nā komiuniti Haina kehekehe i luga o Niu Hila. (kikila ki te kupega: [Chinese Languages in Aotearoa | Te Papa](#))

- LGBTQIA+ Histories of Aotearoa New Zealand: Kōrero takatāpui ki Aotearoa – hukehuke na mea kehekehe, atatuhi, na tala i loto o Te Papa ma kikila ki te maukolagia o te tala fakaholopito o Aotearoa Niu Hila LGBTQIA+ komiuniti ma nā ata (see website: [LGBTQIA+ histories of Aotearoa New Zealand | Te Papa](#)).
- Teuteuga o tātou tino: kofu, tōkaga ma te aganuku – hukehukega tala e matea mai ai te fēkega o ni huiga, pihinihi, ma nā ata fakatēmāfafau o tēuga kofu i luga i Niu Hila mai nā fakaputugā kofu kehekehe, fakaalialiga ma nā hukehukega.
- fakamautinoa te fakailoamai te loto mākeke o nā fakalogoaga kehekehe na talitonuga o na komiuniti o nā tala ma nā taonga.
- fakailoa mai te kehekehega o nā gagana ma nā agānuku kui mai ina fakahālālāuga kehekehe.

Kau fakatahi atu ki ei

- talanoa ki te fauhautua o tō komiuniti, nā takitaki o tō komiuniti pe nā NGOs e uiga ki ni aitia fakaagai ki te social cohesion ke fai ma polokalame o na vāega o te aganuku.
- apalai ki ni fakatupēga ki nā lālā o te mālō ke fakatupe atu tau polokalame o te vaega o te agānuku COGS pe Lotteries kui mai i nā vāega tupe o te hihitemi fakahoā pe ko te Community-Led Development Programme.
- talatalanoa ke ikuga lelei ke kaufakatahi ki na vāega o te aganuku:
  - fakailoa mai nā koga e he tokalahi ki ei na tino ma nā koga e fetau ai ma pāea atu ki na NGOs ma nā kulupu o nā komiuniti e galulue ki lātou pe kavea ma hui o nā kulupu iēna ke ākoāko ke fakamautinoa te agai ki luga te lagonagia o lātou leo a lātou tala.
- fakaaogā nā polokalame tuhi ata ma auāla mo ni hikili agai ki nā faugāfale vēia ko te takitaki, galuefakatahi, ma te mafai ki na mea tau te aganuku e famai ke leleia ai iētahi kulupu. Fakatakitakiga, www.sistemaaotearoa.org.nz.
- NZ On Air e hapoti nī kulupu kehekehe, ve nā te komiuniti o nā tino e hē katoa te malohi o te tino, ke fakatupu ni polokalame, fakamatalaga fakaagai ki te ata ma aofia ai ni tahi vāega. Fakapatino lava ki na vāega fakatupēga i te poloka katoa, fakahalalauga o te televihe, tala tutupu o te tivi, vāega agai ki tamaiti ma te vāega o te muhika kua fakalalahi ia tagata mai nā kulupu kehekehe e fakaaogāgia (vēia ko Māori, tagata Pahefika, tagata Āhia, tupulaga ma fafine).

- tokalahi nā tino kehekehe in loto o na vāega pulepule i nā tafaoga, na avanoa ke kaufakatahi atu ai ki nā tafaoga, na tino kikulāgia na kau (coaches) ma ki latou e pulepuleāgia
- tumaia he ata fakamaopo mo lātou e peleniga, pulepule, na tuhi ata ma nā tahi tino kaufakatahi ki nā vāega o na agānuku e mafai ke faukatahi kiei.
- fetufaaki vēia he pāga i te polokalame o te Tāhuhu (e aofia ai Archives NZ, National Library and Ngā Taonga Sound & Vision) ke fakailoa atu ai na mea e tutupu e fakailoa atu ai te lagona olatia ma te kaufakatahi ki ei.
- fakavahegaga i tua ni fakatagaga ki te fakaputugā ata ma nā vāega o nā ata kehekehe tukufakatahi o nā tino kua gagalo, hukehukega, tino ākoāko, tino tuhi ata, ma na tino poto fakapitoa.
- taliga o nā fehili ma fakatagi atu ki ni fakamatalaga e uiga ki ni tukufakataiga o ni mea ma ni topiki e initalehi ki ei mai te lautele.
- tukumaiga o ni fakalogoaga lelei ma te haogālemū mo nā komiuniti ke kaufakatahi atu ki ei.
- kua i ei he tulaga lelei o te mafai o nā komiuniti ke fai mea fakatahi ma te tukufakatahina o na ata mā vāega kehekehe o nā fakahalālāuga.

